

Előszó a német idealizmusról és a romantikáról írott tanulmányokhoz

Forczek Ákos 

PhD, egyetemi adjunktus (ELTE BTK),
forczek.akos@btk.elte.hu

DOI: <https://doi.org/10.54310/Elpis.2024.2.1>

2024. január 26–27-én az ELTE BTK Filozófia Intézete és Ullmann Tamás NKFIH-kutatócsoportja¹ a német idealizmus és a romantika gondolkodóit középpontba helyező konferenciát rendezett „Intellektuális szemlélet, ráció és tudattalan” címmel. Jelen lapszámunk döntően az itt elhangzott előadások tanulmányváltozatait tartalmazza.

A konferencia szervezőit – Ullmann Tamást és e sorok íróját – hagyományteremtő szándék vezette: terveink szerint minden év januárjában megismételjük majd a német idealizmus és a romantika szellemi örökségét megelevenítő eseményt (időközben már a sorozat második alkalmára is sor került).² Ugyanakkor az önmagukban is szinte áttekinthetetlenül komplex, ráadásul egymással olykor élesen ellenséges tradíciók társításával nem az a célunk, hogy végül minden feszültséget és ellentétet békévé oldjon az emlékezés. *A tiszta ész kritikájával* és a francia forradalommal kezdődő „új” filozófiai korszak egészen különböző ösvényekre lépő gondolkodóit nem statikus-szoborszerű egymásmellettségben, hanem sokkal inkább dialóguskereső és a dialógust szenvedélyesen megszakító, kompromisszumokra kész vagy éppen kérlelhetetlen vetélkedésükben szeretnénk megidézni, azzal a meggyőződéssel, hogy akár a Kanttól Hegelig, akár a Kanttól a kései Friedrich Schlegelig vagy az idős Schellingig vezető út rekonstruálásával önmagunkhoz és jelenkorunk mégoly problematikus „erkölcsi hatalmainak”³ megértéséhez is közelebb juthatunk. Reményeink szerint e mostani lapszámunk jó támpontokkal szolgál ehhez a rekonstrukciós munkához.

Tematikus blokkunkat Hankovszky Tamás írása nyitja Fichte logikafilozófiájáról, amelyet a kanti kezdeményezések korrekciójaként és továbbfejlesztéseként prezentál: azt a folyamatot mutatja be, amelyben Fichte filozófiájában – Kantéval ellentétben – az ellentmondás elve a tárgykonstitúció transzcendentális elve lett. Czétány György az intellektuális szemlélet fichtei és schellingi fogalmát vizsgálja meg. Először Fichte koncepciójának kanti gyökereit tárja fel, majd Fichte és a korai Schelling egymásra

1 NKFI-1 K 138745: „Affektivitás, fantázia, emlékezet: nem-intencionális tudatformák Kanttól a fenomenológiáig”.

2 „Szubjektum, szellem és eszme a német idealizmusban és a romantikában” (2025. január 30–31., ELTE BTK Filozófia Intézet). Az előadások tanulmányváltozatait várhatóan a *Nagyerdei Almanach* publikálja majd.

3 Hegel, *A jogfilozófia alapvonalai* 145. §.

gyakorolt hatását, egymást kölcsönösen továbbalakító fogalomhasználatuk hasonlóságait és különbségeit elemzi. Ullmann Tamás a tudattalan schellingi fogalmának fejlődését vizsgálja. A koncepciót nemcsak a romantikus tudattalanelméletek kontextusában helyezi el, hanem a kortárs tudatfilozófiai kutatások szempontjából is aktualizálja, különös hangsúlyt fektetve a *Stuttgarter magánelőadások* elemzésére. Az általam írt tanulmány középpontjában a német idealizmus és a politikai romantika határára jutó idős Schelling áll: a dolgozatban berlini alkotói korszakának konzervatív politikai eszmevilága, illetve a mitológia- és kinyilatkoztatásfilozófiája közötti összefüggések tisztázására vállalkozom.

Gurka Dezső a schellingi spekulatív természetfilozófia tanításait követő Carl Gustav Carus tudattalanelméletét ismerteti, és arra világít rá, hogy e koncepció számos vonatkozásban Freud és Jung értelmezéseinek előképét jelenti. Valastyán Tamás mellett érvel, hogy a romantikus szkepszis sajátos, ám a kétely európai tradíciójához sok szállal kötődő elve és magatartásmódja Novalis irodalmi és filozófiai szövegeiben egyaránt fontos szervezőerőként lép fel, egyfajta formanyelvként ragadható meg. Bartha Judit írásában Novalis és E. T. A. Hoffmann álomelméleteire fókuszál. Azt mutatja be, hogyan mozdul el a megismerést és a képzelőerőt egyaránt mozgósítani kívánó romantikus álomelképzelés a művész én- és világteremtő vágyától a szorongásos, traumatikus élményeinek kifejezése felé. Mikáczó Alexandra a Schlegel-fivérek elméleti szövegeit Vaszilij Kandinszkij, valamint Franz Marc munkáival veti össze. Arra a kérdésre keresi a választ, hogy a német romantika esztétikai törekvései milyen módon gyakorolhattak hatást a modernitás képzőművészetére. Végül, de nem utolsósorban Mesterházi Miklós a kanti transzcendentális szubjektum Fichte által átértelmezett alakzatát elemzi, arra a kulcsszerepre összpontosítva, amelyet Fichte interpretációja játszott az abszolút idealizmus perspektívájának feltárulásában. Reméljük, a tanulmánygyűjtemény Olvasónkat is meggyőzi e hagyománykomplexumok elevenségéről, és valóban továbbsegíti őt saját korának és önmagának mélyebb megértése felé is. Az összeállítást – a Kritérium rovat után – Dieter Henrich egy mára klasszikussá vált Fichte-tanulmánya zárja, amelyet Weiss János ültetett át magyarrá, illetve látott el előszóval, és amelyet a fordító jóvoltából elsőként a konferencia előadói ismerhettek meg.

A Kritérium rovatban először Alex Naileg angol nyelvű tanulmánya olvasható az abortusz problémaköréről, ami válasz Réz Anna 2021/1-es, analitikus feminizmusról szóló számunkban publikált cikkére. Ezt két recenzió követi: Hangai Attila és Rosta Koztás az *Metafizika* régóta várt újrafordítását, illetve fordítástörténetét tekintik át, Zajác Bence pedig Tözsér János – hasábjainkon már sokat tárgyalt – kudarckönyvének angol átdolgozását ismerteti.